

Lustrum

Sollemnia aedificii a. D. MCMXI inaugurati

Separatum

Lustrum

Ménesi út 11–13.
Sollemnia aedificii a.D. MCMXI inaugurati

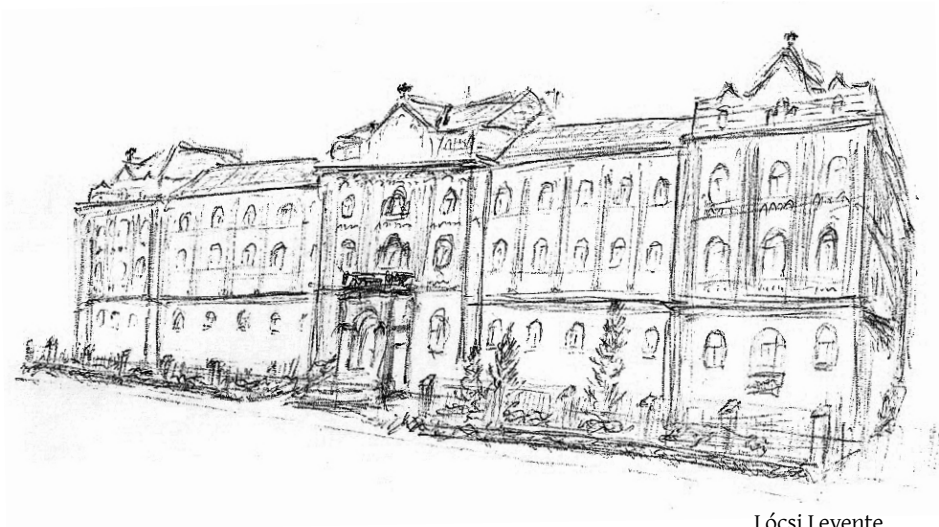
Ediderunt
László Horváth, Krisztina Laczkó, Károly Tóth,
et
András Péterffy (Appendix)

Typotex Kiadó–Eötvös Collegium
Budapest, 2011

Sumptibus NKA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

© Auctores et compositores, 2011
ISBN 978 963 279 441 9

Lócsi Levente

Kiss Jenő

Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról

A Magyar Nagylexikon szócikkében¹ az áll, hogy Gombocz Zoltán (1877, Sopron – 1935, Budapest) „elsősorban nyelvtörténész volt, munkássága azonban szinte az egész nyelvtudományra kiterjedt. Tanszéke és az általa irányított Eötvös Kollégium szellemi központ volt.” Majd adatok következnek, mint például: a Magyar Nyelvtudományi Társaság alapító tagja és tisztségviselője, a *Magyar Nyelv* szerkesztője, 28 évesen (1905-ben) választják az Akadémia levelező, 1922-ben rendes, 1933-ban igazgató tagjává. 1928-tól haláláig igazgatója volt az Eötvös Collegiumnak.

A Gombocz-életmű 1935-ben, 76 évvel ezelőtt lezárult. Tudománytörténeti tény, hogy Gombocz Zoltán a magyar nyelvtudomány-történet eddigi legnagyobb, egyszersmind legismertebb alakja. Hatástörténete azonban nem zárult le: ma is hivatkoznak rá, ma is lehet tanulni műveiből, ma is hat közzétett munkáival. Igaz, ez a hatás az idő múlásával szükségszerűen és természetes módon csökkent, és továbbra is csökkenni fog. A nyelvtudomány előrehaladtával ugyanis szükségszerűen válnak túlhaladottá korábban korszerű, sőt úttörő nézetek, eredmények is. Gombocz tudománytörténeti helye azonban nem kérdőjeleződik meg. Mégpedig azért nem, mert Gombocz a korszerűség iránti érzékével, széles látókörével, kritikai érzékével, elméleti igényességével és tudományos teljesítményével olyan mértékben kiemelkedett a maga korában és környezetéből, hogy az ő akkori kiválósága tudománytörténeti perspektívából nézve egyre nyilvánvalóbb. A hatástörténetnek azonban új szakasza kezdődött. Elérkeztünk abba az időszakba, amelyre az jellemző, hogy már senki sem él azok közül, akik Gomboczot, a tudóst személyesen ismerték. Sőt gyorsuló ütemben fogy azoknak a száma is, akik Gombocz-tanítványoktól hallhattak még róla. Nemsokára csak munkáinak olvasásával lehet tehát Gomboczról bármit is megtudni, illetőleg azokból a tudomány-

¹ *Magyar Nagylexikon*. Budapest, 1999, 8. kötet, 697.

történeti írásokból, visszaemlékezésekből, amelyeket Gombocz-tanítványok és a Gombocz-tanítványok tanítványai írtak. És még valamiből. Ez pedig az a legendavilág, amely Gombocz alakja körül keletkezett, és amely szűkebb collegiumi és részben egyetemi körökben szájról szájra terjedve él. Igaz, ez nem egzakt tárgytudományos forrás, de figyelemre méltó, a tudománytörténések számára bizonyosan. Az életmű vizsgálata ugyanis úgy teljes, ha az életmű megalkotójának az életéről azt is tudjuk, ami az életmű alakulása szempontjából fontos volt, vagy az lehetett. Tudvalévő azonban, hogy a tanítványok véleményét több-kevesebb szubjektivizmus mindig színezi. Bizonyos az is, hogy a Gomboczról szóló visszaemlékezéseket olvasva mindenkinek feltűnik az a szinte példátlan tisztelet és ragaszkodás, amellyel az emlékezők hozzá kötődtek. De ha ez tömegesen így volt, márpedig így volt, akkor ennek egyetlen magyarázata lehet csak: Gombocznak messze az átlag fölé emelkedő emberi nagysága. Az őt közélről és jól ismerő Melich szavai jól mutatják ezt: „Mintaszerű módszere, művészire törekvő nyelve és előadásmódja, legmélyebbre ható részleteiben is világos okfejtése *mindnyájunkban a legnagyobb csodálatot, bámulatot keltette, s az utánzás, a hasonlóvá válás gondolatát ébresztette, az ez irányban való törekvést elősegítette*”² (a kiemelés tőlem: K. J.). Ezt a benyomást nem másítja meg az a néhány szakmai vagy szakmai köntösbe bujtatott támadás, amely Gombocz Zoltánt érte.

A mi nemzedékünk tagjai őt elsősorban műveiből ismerik – ha ismerik. Illetőleg azokból a visszaemlékezésekből és méltatásokból ismerhetik, amelyeket kortársainak és az utókornak köszönhetünk. Nekünk még volt alkalmunk Gombocz-tanítványoktól Gomboczról hallani. Hallhattuk például – elsősorban a Collegiumban – Pais Dezső, Bárczi Géza, Aurélien Sauvageot, Alo Raun, Sőtér István, Bóka László szavait, Gomboczról szóló visszaemlékezéseit. Mondhatom tehát, hogy mi nem kis részben közvetítő tanáraink szemüvegével látjuk Gomboczt, az embert. S mindaz, ami a Gombocz-legendakörből részben az egyetemen, részben az Eötvös Collegiumban hozzánk eljutott, csak kiteljesítette ezt a képet.

A jelen írásban csak arra vállalkozhatom, hogy néhány ecsetvonással, mindenféle teljességigény nélkül megkísérlem fölmutatni Gombocz életének és szerteágazó munkásságának, illetőleg hatásának némely fontos, jellemző jegyét – a hitelesség biztosítása érdekében kortárs idézetek felvonultatásával is.

***

² MELICH JÁNOS: Gombocz Zoltán emlékezete. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 36. sz. Budapest, 1936, 21.

Gombocz Zoltán a magyar nyelvtudomány legegységesebb képviselője, legszélesebb látókörű, legnagyobb hatású alakja, aki tudósi és emberi nagyságával egyaránt kiemelkedett kortársai közül. Nemcsak kivételes tudása, ragyogó kritikai érzéke, lenyűgözően széles műveltsége és nemes embersége említettek újra és újra a visszaemlékezésekben, hanem különös személyes varázsa is, amely rabul ejtett tanítványt és munkatársat, itthon és külföldön egyaránt. 1935-ös nekrolójában Zsirai Miklós azt írta róla: „Történeti tekintélyként tiszteltük, amikor még köztünk járt-kelt: eleven valóságként él szívünkben, mikor immár történetté magasztosult.”³ 1955-ben pedig így kezdte a rá való emlékezést egyik volt tanítványa, Kovalovszky Miklós: „Húsz éve halt meg Gombocz Zoltán. Emlékezések sora, vers és regény idézte akkor alakját és szellemét. Ez a gyászkar nem a szokásos halotti búcsúztató volt. Sajátos dallama valami rendkívüli veszteség fájdalomtát érezteti. Még a legtárgyilagosabb méltatásokból is az emberi és szellemi nagyság misztikuma árad, s ezt megérik azok is, akik már csak az alakját burkoló legendákból és munkáinak csillogó értelmű soraiból ismerik Gombocz Zoltánt. Bocsássanak meg, hogy tudósról emlékezvén, húsz év múltán magam is csak az emlékezés lírájával és az érzelem ellágyulásával tudok közeledni feléje. Nem tehetek másként, hamis volna minden más hang, amelyet róla kiejtek. Az ifjúság nagy élményei között ő adta nekünk talán a legnagyobbat, de kétségtelenül a legmaradandóbbat: a szellem varázslatos kalandját, a tudás ihletését.”⁴

A tudománytörténeti munkák íróinak első dolga az szokott lenni, hogy a méltatott tudóst besorolják tudományága valamelyik területébe, abba, amelyben a legkiválóbb volt. Gomboczcal az a „baj”, hogy az említett értelemben a legkevésbé besorolható magyar nyelvész. Ugyanis kora nyelvtudományának szinte minden tartományában otthonosan mozgott, több területen is maradandót alkotva. Általános és speciális nyelvészet nála nem különült el, hanem szerves, elválaszthatatlan harmóniában egyesült. Úgyszólván tudományos pályája kezdetétől jellemezte a nyelv elméleti kérdései iránti érdeklődés, a nyelvi jelenségek lényegének, összefüggéseinek a megértésére és a kutatás módszerének a megismerésére való törekvés. Nem csoda, hogy még nem akadt senki sem, aki egy magában vállalkozott volna arra, hogy Gombocz valamennyi kutatási területéről kellő mélységű, kompetens tudománytörténeti elemzést adjon. Munkásságának sokoldalúsága miatt egy út járható, és ezt járták a nyelvtudomány történetével foglalkozók: egy-egy szakterület specialistái írták meg véleményüket Gombocz

³ ZSIRAI Miklós: Gombocz Zoltán. *Nyelvtudományi Közlemények* XLIX. évf. (1935) XVI.

⁴ KOVALOVSKY Miklós: Gombocz Zoltán. *A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai* 91. sz. Budapest, 1955, 3.

tevékenységének egy-egy területéről – ahogy tették ezt 1977-ben a Gombocz-centenárium előadói következő című előadásaikban: Gombocz Zoltán mint turkológus; Gombocz Zoltán szerepe a magyar történeti nyelvtanban; Gombocz Zoltán és a korabeli általános nyelvészet; Gombocz Zoltán finnugor nyelvészeti és őstörténeti munkássága; Gombocz Zoltán és a stilsztika; Gombocz Zoltán magyar grammatikai munkássága; Gombocz Zoltán és Jelentéstana; Gombocz Zoltán, a magyar kísérleti fonetika úttörője. Ezekhez az előadásokhoz további, nem tárgy tudományos előadások is csatlakoztak: Gombocz Zoltán; Gombocz Zoltán a tanítvány szemével; Gombocz Zoltán és az Eötvös Collegium; Gombocz Zoltán diákévei (mindegyik olvasható a *Magyar Nyelv* 1977. évi kötetében).⁵ Gombocz munkássága valóban „tekintélyes terjedelmű, rendkívül sokoldalú, tudománytörténeti tekintetben meg szinte fölmérhetetlen [...] Ez a sokrétű, gazdag termés mégis szerves egységbe simul össze”.⁶ Többen is idézik Gombocznak Thomsenről írott sorait, mint amelyek rá is érvényesek: „Csak keveseknek adatott az a kivételes tehetség, hogy óriási területeket munkáljanak meg, s mégis mindenütt egyformán mélyen szántsanak.”⁷

Gomboczcal nem csak műveiben, nem csak a visszaemlékezésekben és a róla szóló legendákban találkozhatunk. Mellszobrok, domborművek és emléktáblák is őrzik emlékét. Az egyik az ELTE Bölcsészkarának Múzeum körúti 4/A épületében a róla elnevezett auditorium maximumnak a belső falán, a Gombocz-teremben látható dombormű, Képes Gézának, a költő és műfordító Gombocz-tanítványnak hódoló soraival: „Azért röpül most gondolatunk feléd, mert hisz te voltál példa: kilesni és megvetni a lét dolgait, míg nem derül egy igazabb világ ránk.” De találkozhatunk mellszobrával az Eötvös Loránd Tudományegyetem aulájában és az Eötvös Collegiumban is, ez utóbbiban Eötvös Lorándnak, a Collegium első kurátorának és Bartionek Gézának, a Collegium első igazgatójának, valamint Kodály Zoltánnak a mellszobros „társaságában” idézi a régi Collegium szellemét. És ha már a hálás utókor tiszteletadását emlegetjük, ne feledkezzünk meg a kibocsátó fészkekről, a soproni líceumról sem, amelynek falán híres licista elődei, Berzsenyi Dániel, Döbrentei Gábor és Kis János mellett láthatjuk az őt ábrázoló domborművet is.

Az életrajzírók egybehangzó véleménye szerint a párját ritkítóan tehetséges diák a Gombocz család serkentő szellemi légkörében és a színvonalas oktatásáról elhíresült soproni líceum falai között úgy nőtt föl, hogy több nyelvet is magas szinten megtanulva szívta magába az akkori korszerű euró-

⁵ *Magyar Nyelv* LXXIII. évf. (1977) 4. sz., 385–482.

⁶ ZSIRAI 1935, IX.

⁷ Például MELICH 1936, 6.

pai műveltség lényeges elemeit. Az akkor még kétnyelvű Sopron, az „Alpok alatti urbs” a maga nyugati kulturális kisugárzásával kitűnő környezet volt a szellem pallérozására. Gombocz jogásznak készült, Fröhlich Izidor egyetemi tanár, érettségi elnök azonban felhívta a figyelmét, hogy ősztől megnyitja kapuit Budapesten a Báró Eötvös József Collegium. Az ő rábeszelésére döntött úgy Gombocz (ebben nyilván volt szava a családnak is), hogy a Collegiumba jelentkezik. Így lett 1895 őszén magyar–francia szakosként bölcsészhallgató és az Eötvös Collegium első évfolyamának a tagja: „a Kollégium adott legméltóbb keretet, a francia műveltségben gyökerező s belőle táplálkozó szabad szellemével, az elmélyült tudást, a tudomány szenvedélyét megalapozó remek könyvtárával és olyan tanáraival, mint Péterfy Jenő. S körülötte lobogott, ifjúúi lázban és az alkotás terveiben vagy a művészet, szépség mámorában a Kollégium első nagy nemzedéke: Horváth János, Szabó Dezső, Zemplén Győző, Kodály Zoltán, Szekfű Gyula”.⁸ Gombocz jól sáfárkodott idejével, tehetségével, lehetőségeivel. Rengeteget olvasott, sokat tanult, és harmadéves korában már terjedelmes és színvonalas tanulmányokat publikált. Képességei és felkészültsége, nemkülönben céltudatos munkálkodása kiemelte kortársai közül. Legnagyobb hatással a romanista Becker Fülöp Ágost, illetőleg Szinnyi József és Simonyi Zsigmond volt rá. Zsirai Miklós szerint „tanárainak mihamar szemet szúrt a finommodorú tanítvány nagy műveltsége, ítéletének találó szabatossága, s ezért szinte egymással vetélkedve igyekeztek magukhoz, illetőleg tudományszakukhoz édesgetni.”⁹ 1895-ben tanári vizsgát tett, kitüntetéses doktor lett (*sub auspiciis regis*), és ennek az évnek a júliusában kinevezték a Collegiumban a francia nyelv tanárává. Ugyanis Eötvös Loránd és Bartionek Géza is jól ismerték emberi és szakmai kvalitásait, és mint Németh Gyula írja, határtalan bizalommal voltak „a kedves, okos, finomlelkű, nagytudású fiatalember iránt”.¹⁰ Gombocz életében meghatározó szerepet játszott a Collegium. Ott kezdődött kivételes pályafutása, és a Collegium igazgatója volt (1928-tól) akkor, amikor élete 1935-ben lezárult. Melich szerint igazgatói kinevezésével Gombocz „visszakerült oda, ahonnan tüneményes tudományos pályájára elindult, beragyogván fölényes szellemével annak az intézetnek a tudósképző és nevelő rendszerét, amelynek ő, neki pedig az intézet s ez által tudományosságunk olyan sokat, igen-igen sokat köszön”.¹¹ Életének erre a szakaszára emlékezve írta az őt közelről isme-

⁸ KOVALOVSKY 1955, 6–7.

⁹ ZSIRAI 1935, VII.

¹⁰ NÉMETH Gyula: *Gombocz Zoltán*. Budapest, 1972, 37.

¹¹ Melich 1936, 20–21.

rő Zsirai Miklós: „Az Eötvös-Collegium, amelynek már mint növendék négy éven át jelensége, szemefénye volt, mindjárt az egyetemi képesítések után – 1900. július 3-án – tanárává hívta meg. Szerencsésebb, mindkét oldali határában üdvösebb választás nem eshetett volna: a fiatal tanárnak nem csekély része volt abban, hogy az erőtől duzzadó új intézmény szinte egy csapásra hivatása magaslatára lendült, a Collegium meg ihlető légkört szolgáltatott a kezdő tudósoknak arra, hogy istenáldotta nevelő és teremtető tehetsége teljes pompájában bontakozzék ki. Amint lehetetlen a Collegium arculatán báró Eötvös Loránd és Bartionek Géza jellegzetes vonásai mellett föl nem ismerünk Gombocz lelkiségének fontos elemeit, lehetetlen szó nélkül átsiklanunk azon a tényen is, hogy Gombocz alkotó munkásságának delelése éppen a collegiumi tanárság 14 esztendejére esik.”¹²

Kosáry Domokos szerint „mindenki nagynak látta... mindenki szerette”.¹³ Harmatta szerint „Gombocz halála annak idején olyan visszhangot váltott ki tudományos közvéleményünkben és azon túl is, amilyenre azóta sem találunk példát”.¹⁴ Németh Gyula azt írta róla: „kritikai éleslátás és tudásának szédítő részletessége [...], a tervszerűen megszerzett egyetemes műveltség, az egyetemes látás jellemzi”,¹⁵ elhunytáról pedig azt: „Bekövetkezett az óhajtott szép halál, hirtelen, munka közben. Mi továbbmentünk, sírva, megdőbbenve, nélküle.”¹⁶ Sőtér így nyilatkozott Gomboczzal: „Ma már tudom, hogy a kollégium mást és sokkal kevesebbet jelentett volna, ha nem az a férfi áll az élén, akinek nevéhez életünk leggazdagabb és legszerencsésebb éveinek emléke fűződik. Ez a férfi a legnagyobb magyar tudósok egyike volt, s ő izlettette meg velünk a szellemnek [...] magas szenvedélyeit [...] Hitte és hirdette az ihletet, a szerelemmel is felérő szenvedélyt, melyet ki kell verekednünk a tudománytól, hisz nélküle üres, fakó időtöltés a munkánk [...] A legnagyobb nevelő volt, akihez valaha is közünk volt: hol egy törvényszerűségből, hol egy Wagner opera nyitányából, hol egy bor ízéből vezetett rá bennünket arra, amit meg akart ismertetni velünk. Mert mindig csak az életre tanított...”¹⁷ Gombocz külföldi megemlékezői sem fukarkodtak a dicsérő szavakkal, lásd például: „Ein Mensch von seltener Grösse, ein Ungar von Adel des Geistes und der Bildung” (E. Häckel), „Die Wirkung seiner gewinnenden, hilfsbereiten

¹² ZSIRAI 1935, VIII.

¹³ Idézi HARMATTA JÁNOS: Megemlékezés Gombocz Zoltánról. *Magyar Nyelv* LXXIII. évf. (1997) 4. sz., 392.

¹⁴ HARMATTA 1977, 392.

¹⁵ NÉMETH 1972, 13, 27.

¹⁶ NÉMETH 1972, 240.

¹⁷ SÓTÉR István: *Játék és valóság*. Budapest, 1946, 79.

und klugen Persöhnlichkeit ist [...] ausserordentlich gross gewesen” (Yrjö Toivonen).¹⁸

Egybehangzó véleményt fogalmazott meg Sőtér, amikor ezt írta: „A gomboczi eszmény valójában a minőség eszménye, olyan minőségé, amely erkölcsöt is jelent. A legtöbbet és a legjobbat adni magunkból, másoknak, és másoktól is ugyanezt elvárni: ez volt Gombocz Zoltán nevelői elve [...] a Kollégiumban rendtartás nélkül is rend, szabadon és önként vállalt fegyelem, munkaerkölc uralkodott [...] megvetette a dilettantizmust, sőt az »életművészetet« is. Ekkorra tudta már, hogy az igaz életörömöt csak áldozatok és munkák árán lehet elérni, olyan szabadságban, melyet leginkább az önzetlenség jellemez”¹⁹. Egy collegiumi legenda szerint a következő idekapcsolódó eset történt Gombocz igazgatósága idején: néhányan felöntöttek a garatra, hangoskodtak is, és a bizonyítékok üres borosüvegek formájában kerültek le az igazgatói szobába. A delikvenseknek másnap jelentkezniük kellett az igazgatónál. Sápadt arccal, szégyenkezve, rosszat sejtve, lógó orral vonultak be a szobába. Gombocz úr íróasztala mögött ült komor ábrázattal. Nem szólt egy darabig, majd rámutatott a fősorakoztatott borosüvegekre, és ezt mondta: „*Ettől* a bortól rúgtak be?! *Ettől?!* Nem szégyenlik magukat? Tűnjenek el a szemem elől!” (Tanulság: be lehet rúgni, de ha már, akkor *minőségi* bort igyon az ember, ha collegista!)

Gombocz kiemelkedő tudománytörténeti szerepének, hogy tudniillik ő a magyar nyelvtudomány legjelentősebb utóéletű alakja, fényes bizonyítéka az a tény, hogy a születésének centenáriumán rendezett tudományos ülészakon, halála után több mint 40 évvel zsúfolásig megtelt a nagy előadóterem,²⁰ és hogy nemzedékéből ma is ő a legtöbbet hivatkozott szerző, hogy az őt egy emberöltővel követő nyelvésznemzedék visszaemlékezéseit közlő kiadványban ő a harmadik legtöbbet emlegetett mester. Okkal írta tehát a legújabb és legrészletesebb Gombocz-életrajz és pályakép írója, Kicsi Sándor András, hogy „Gombocz örökségét ma is megkülönböztetett figyelemmel tartja számon a magyar nyelvtudomány”.²¹

Eljátszhatnánk a gondolattal: mi lett volna, ha a romanisztika művelése mellett döntött volna Gombocz? Biztosan kitűnő romanista lett volna. Azt azonban tudjuk, hogy a magyar nyelvtudomány történetének igen fontos szakaszában az ő megjelenése és tevékenysége volt a legfőbb garancia a magyar nyelvtudomány professzionalizálódására, továbbfejlődésére. Gombocz a Magyar

¹⁸ Idézi HARMATTA 1977, 392.

¹⁹ SÓTÉR 1977, 388.

²⁰ BENKÓ Loránd: Zárászó. *Magyar Nyelv* LXXIII. évf. (1977) 4. sz., 482.

²¹ KICSI Sándor András: *Gombocz Zoltán 1877–1935. Életrajz és pályakép*. Budapest, 2006, 63–64.

Nyelvtudományi Társaság alapító tagja volt (1904), hivatalos megalakulásakor jegyzője lett, később titkára, majd pedig alelnöke. A Társaság folyóiratának, a magyar nyelvstudomány központi orgánúmának, a *Magyar Nyelvnek* egyik szerkesztője, a folyóirat arculatának egyik meghatározója, aki kitűnő, korszakos tanulmányainak zömét ebben a folyóiratban tette közzé. Ünnepi eseményszámba ment, ha Gombocz tartotta a Magyar Nyelvtudományi Társaság közgyűlési előadását: minden alkalommal fontos, időszertű témáról tartott iránymutató előadást.

Arról nemigen szól a tudománytörténet, hogy Gombocz nem reflektorfényben álló területeknek is fontos, előremutató ötleteket adott. Föltehetőleg Szinnyei hatására őt mint titkárt bízta meg a Magyar Nyelvtudományi Társaság azzal, hogy a Társaság kérdőívére beküldött feleletekből állítsa össze azt a tájszójegyzéket (füzetet), amely a Szinnyei-féle Magyar tájszótár (I–II. 1893–1901) kiegészítése volt. Ez a szójegyzék *Pótlékok a Magyar tájszótárhoz* címen Gombocz összeállításában és szerkesztésében jelent meg 1910-ben (a Nap Kiadó 2003-ban egy kötetben újra megjelentette őket). A nyelvjárási szókészlettel való foglalkozás fontos volt számára etimológiai vizsgálataihoz is, így az onomatopoezis szerepének a megítéléséhez és egy elvi jelentőségű tanulmány megírásához,²² amely a hangutánzó-hangulatfestő szavak módszeres vizsgálata megindulásának hivatkozási alapjául szolgált az 1960-as években. 1908-ban a Magyar Nyelvtudományi Társaság egyik választmányi ülésén Gombocz terjesztette elő javaslatát a nyelvjárási gyűjtések tárgyában, és ez az előterjesztés modern elveket fogalmazott meg (a nyelvjárásokat „önálló nyelvegység”-ként kell leírni, a teljes szókincset föl kell gyűjteni, és a szavak használati körét is le kell írni).²³

Gombocz egy Kosztolányinak 1925-ben adott nyilatkozatában ezt mondta: „Vége annak a nagyon is »pozitív« nyelvészkedésnek, mely csak az anyaggyűjtéssel törődött, folyton szavakat hordott, talicskázott [...] Ki tagadja, hogy kell az adatgyűjtés is? De ez csak eszköz.”²⁴ Gombocz számára világos volt, hogy a nyelvstudományt a pusztá adatok nem önmagukban érdeklík, hanem elsősorban a közöttük levő viszonyok foglalkoztatják, illetőleg mindaz, ami túlmutat az adatokon. De tudta azt is, hogy a nyelvet nem elég csak mint elvonatkozott jelrendszert vizsgálni. „Az első és legfontosabb dolog eszerint nem választani el a nyelvet a beszélő embertől.”²⁵

²² GOMBOCZ Zoltán: Hangutánzás és nyelvűrténet. *Magyar Nyelv* IX. évf. (1913), 385–391.

²³ GOMBOCZ Zoltán, *Magyar Nyelv* V. évf. (1909) 47.

²⁴ KOSZTOLÁNYI Dezső: Gombocz Zoltán. *Magyar Tudomány* XLI. köt. 1996, 3. sz., 330.

²⁵ GOMBOCZ Zoltán: A jelenkori nyelvészet alapelvei. *Magyar Nyelvőr* XXVII. évf. (1898) 1. sz., 8.

Gombocz Sőtér István szerint „nemzeti, de nacionalizmustól mentes humanista embereszményt testesített meg, olyan eszményt, mely leginkább Kodály Zoltánnal és Horváth Jánossal rokonította.”²⁶ Trianon őt is súlyosan érintette, már csak azért is, mert végigizgulhatta, hogy szülővárosa, a későbbi „leghűségesebb város”, Sopron megmaradhat-e Magyarország részeként, vagy sem, kolozsvári egyetemi tanári tevékenysége révén pedig kötődött Kolozsvárhoz is. Az 1920-as békediktátumot igazságtalannak tartotta, de tudta, hogy a magyar politikai elit súlyos hibái is szerepet játszottak ebben. Amikor a Magyar Nyelvtudományi Társaság az anyagi ellehetetlenülés közelebe került, Gombocz keserűen és bírálóan mondta ki 1922. évi titkári jelentésében: „nem tudom elhinni, hogy a magyar közönség és Társulatunk tagjai [...] belenyugodhassanak abba, hogy egy Társulat, amely [...] buzgón és önzetlenül [...] szolgálta a nemzeti nyelv és a magyar tudomány ügyét, csúfosan kimúljon az annyiszor hangoztatott magyar kultúrfőlény nagyobb dicsőségére”.²⁷ Jellemző rá egy jóval későbbi eset is, amelyről Sauvageot írt visszaemlékezésében: „Késő éjszakába nyúló estéket töltöttem Gombocz Zoltánnal [...] a végeérhetetlen beszélgetéseknek [...] annyit köszönhettem [...] „Az elutazásom előtti napon Gombocz Zoltán meghívott ebédre a Gellértbe [...] Hosszasan elbeszélgettünk [...], azt mondta nekem: »Számítunk önre. Legyen a mi előretolt őrszemünk odaát!« Azt feleltem: »Bízhatik bennem, de tartok tőle, hogy nem sokat tehetek.«”²⁸

***

Ami immár bennünket és az utánunk jövőket illeti, Harmatta János szavait érdemes idéznünk: „Gombocz Zoltán tudományos munkásságának értéke és széles horizontja, gondolkodásának kristálytisza logikája, tudós szemléltének mélysége és európaisága, valamint tanári személyisége ma is mintaképpül szolgálhat egyetemünk tanárainak és hallgatóinak.”²⁹ Nagy talány, hogy ez a ragyogó elme miért veszítette el lendületét 50. életéve körül. Legvalószínűbbnek Sőtér magyarázata tűnik: „Az életműve, s a tudomány értelme felett kesernyés szemlélet tartó Gombocz mindmáig a fausti elvet igazolja szememben, mely szerint a tudománynál az élet többet ér.”³⁰

²⁶ SÓTÉR 1977, 388.

²⁷ GOMBOCZ Zoltán: Titkári jelentés 1922-ről. *Magyar Nyelv* XIX. évf. (1923) 1. sz., 103.

²⁸ Aurélien SAUVAGEOT: *Magyarországi életutam*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1988, 384, 391.

²⁹ HARMATTA János: Gombocz Zoltán mellszobra előtt. *Magyar Nyelv* XCVIII évf. (2002) 2. sz., 240.

³⁰ SÓTÉR István: *Évgyűriúk. Új Írás*. XVI. évf. (1976) 2. sz., 120.

Gombocz a Collegium történetének is kiemelkedő, meghatározó alakja volt. „Szerette az ifjúságot [...] S a fiatalság rajongott érte. A Kollégiumban diákkora óta glória övezte »Gombocz urat« [...], s ennek a glóriának a fénye messzire világított.”³¹ Ebből a fényből bőven jut még ma is. A Collegiumnak is. Becsüljük meg hát ezt az örökséget!³²

³¹ NÉMETH 1972, 208.

³² Lásd még: AUSTERLITZ, Robert: Gombocz Zoltán és a mai magyar nyelvtudomány. *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Szerk. KISS Jenő – SZÜTS László. Budapest, 1991, 26–29; BORZSÁK István: Gombocz Zoltán mellszobrának felavatására. *Magyar Nyelv* XCVIII. évf. (2002) 2. sz., 236–238; CSER András in: Robert Henry ROBINS: *A nyelvészet rövid története*. Budapest, 1999, 282; GOMBOCZ Zoltán: *Jelentéstan és nyelvtörténet. Válogatott tanulmányok*. Kiadja: KICSIS Sándor András. Budapest, 1977; KIEFER Ferenc: Gombocz jelentéstana mai szemmel. *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Szerk. KISS Jenő – SZÜTS László. Budapest, 1991, 363–366; KÓSA László: Gombocz Zoltán szobrának avatására. *Magyar Nyelv* CIII. évf. (2007) 1. sz., 106–108; KOSÁRY Domokos: Gombocz Zoltán emlékezete. *Magyar Nyelv* XCVIII. évf. (2002) 2. sz., 240–242.; SHERWOOD, Peter: Zoltán Gombocz and Historical Semantics. *Tanulmányok a magyar nyelvtudomány történetének témaköréből*. Szerk. KISS Jenő – SZÜTS László. Budapest, 1991, 593–599; Stammerjohann, HARRO (ed.) *Lexikon Grammaticorum. A Bio-Bibliographical Companion to the History of Linguistics*. Second Edition, Revised and Enlarged. I–II. Tübingen, 2009. Gomboczt ugyan nagy és eredeti alkotónak, a világ nyelvtudományával lépést tartó nyelvésznek és az Eötvös Collegium legendás igazgatójának tartja Terts István is, meglepő módon azonban csak annyit közöl munkásságáról, hogy „nem hagyott hátra teljes életművet”, a Melichhel együtt szerkesztett Magyar Etymologiai Szótárról pedig annyit közöl, hogy torzóban maradt, „a g betűnél megakadt”: In: KOLLEGA TARSOLY István (szerk.) *Magyarország a XX. században*. V. kötet. Szekszárd, 2000, 215.

Tartalomjegyzék

<i>Laudationes externorum</i>	9
René Roudaut	11
François Laquièze	14
Monique Canto-Sperber	15
Salvatore Ettore	16
Andrea Ferrara	18
Chiara Faraggiana di Sarzana	21
P. J. Rhodes	23
Herwig Maehler	24
Chris Carey	26
Mike Edwards	28
Shawn Gillen	29
Nikolaus Hamm	32
Elisabeth Kornfeind	34
Leonore Peer	36
Christian Gastgeber	38
Hermann Harrauer	42
Herbert Bannert	45
Jana Grusková	46
Christine Glaßner	47
August Stahl	48
Javier Pérez Bazo	50
Alicia Gómez-Navarro	52
 <i>Laudationes Hungarorum</i>	 57
Réthy Miklós	59
Hoffmann Rózsa	61
Dux László	65
Mezey Barna	67
Szepessy Tibor	70
Hiller István	73
Keszei Ernő	74
Dezső Tamás	76
Kozma László	77

Soós Anna	79
Pintér Károly	82
Kátai Zoltán	84
Körmendy Mariann	85
Karsai György.....	87
Kincses János	90
<i>Rectores</i>	93
Conspectus	95
Gerevich Tibor: Az Eötvös Collegium története – Bartoniek Géza (1854–1930)	96
Kiss Jenő: Gombocz Zoltán életéről és munkásságáról	103
Markó Veronika: Szabó Miklós	113
Nagy János: Keresztury Dezső	126
Pál Zoltán: Lutter Tibor	132
Szijártó István: A világra nyitott ablak	136
Vekerdy József	145
Bertényi Iván: Igazgatói működésem az Eötvös József Collegiumban (1993–1996)	147
Bollók János.....	149
Takács László	154
<i>Historica • Res gestae</i>	161
Gángó Gábor: Eötvös József és barátai egyetemi éveiről, különös tekintettel a politikatudományi képzésre	163
Garai Imre: A magyar középiskolai tanári szakma kialakulása	176
Tóth Magdolna: „A budai parti ígéretföldje”	203
Kovácsik Antal: Az Eötvös Collegium Ménesi úti épületének felavatása a korabeli sajtó tükrében	211
Markó Veronika: Hogyan lett az Eötvös József Collegium könyvtárából az Irodalomtudományi Intézet Eötvös Könyvtára?	220
Szójka Emese: Fülep Lajos néprajzi gyűjteménye	236
Kucsman Árpád: Kémikusok a régi Eötvös Collegiumban	272
Győri Róbert: A múlttal való tudományos leszámolás – Eötvös collegista geográfusok az 1950-es években	288
Czifrusz Márton: Helyek és pozíciók újraírása – Wallner Ernő, Lettrich Edit és a hazai szociálgeográfiai iskola viszonya Mendöl Tibor örökségéhez	312
Tóth Károly: Művészettörténészek az Eötvös Collegiumban (1896–1950)	328
Ritoók Zsigmond: Klasszika-filológia az Eötvös Collegiumban	345
Kucsman Árpád – Liptay György: Eötvös-kollégisták a Fasori Gimnázium tanári karában	348
Kapitány Adrienn: Az 1950-es évek a Kollégium történetében	365

Marafkó László: Nagyhatalmak ugratása, avagy groteszk lapok az Eötvös Kollégium félmúltjából	378
Dénes Iván Zoltán: Diákmozgalom Budapesten 1969-ben	383
Bakos István: Emlékeim a kollégista Kilencekről	401
ifj. Arató György: „Szabadság a jelszavunk” Március 15-e az Eötvös Kollégiumban, 1955–1984	410
Szabics Imre: Az Eötvös József Collegium és az École Normale Supérieure	419
Nemes Tibor: Az Eötvös Collegium és az École Normale Supérieure közötti közvetlen kapcsolatok újraélesztése a 80-as években	428
Bubnó Hedvig: Összefoglaló a collegiumi spanyol nyelvoktatásról, 1992–2010	432
<i>Historica • Magistri</i>	435
Korompay H. János: Horváth János és az Eötvös Collegium	437
Móser Zoltán: Ha a szellem napvilága ragyog	456
Farkas Zoltán et alii: Czebe Gyula élete dokumentumokban.....	463
Szakály Sándor: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból	553
Szávai János: Gyergyai Albert és az Eötvös Collegium	563
Ress Imre: Hugo Kleinmayr és a germanisztikai oktatás megalapozása az Eötvös Collegiumban	570
Kiss Jenő: Zsirai Miklós	579
Keszthelyi Lajos: Bay Zoltán	596
Pál Zoltán: Keresztury Dezső igazgatósága az állambiztonsági megfigyelések tükrében	599
Keszthelyi Lajos: Faragó Péter	612
Farkas Zoltán: Gyóni Mátyás	617
Papp István: Kettős ügynök – Nagy Péter, Szabó Dezső és az állambiztonság.....	625
Balogh Elemér: Szász Imre versus Brusznai Árpád	638
Bottyán Gergely: Antal László és a mai magyar nyelvtudomány	643
Dörnyei Sándor: Emlékezés Tomasz úrra	648
Ifj. Tomasz Jenő: Tomasz úr és az Eötvös Collegium.....	653
<i>Memorabilia</i>	683
„Felújítani azt, ami érdemes” – Beszélgetés Elekfi Lászlóval	685
Tóth Gábor: Az idő sodrában	709
Lekli Béla: Az Eötvös Kollégium az 1956 utáni években	836
Gereben Ferenc: Egyetemi évek (1962–1967).....	838
Kósa László: Az Eötvös Kollégiumban éltem én is (1963–1967).....	861
Bakos István: Az Eötvös Kollégium autonómiaöregvései és Baráti Körének megalakítása.....	889
Galántai Ambrus: Szubjektív történelem	899

Studia Germanica 923

Balázs Sára: "Freiwillig dient der Geist":

Germanistik in der Veranstaltungsreihe des Lustrum Saeculare Collegii 925

Eve-Marie Kallen: Dezső Keresztury als Kulturvermittler und Pädagoge

und das Eötvös-Collegium 928

August Stahl: „Schlussstück”. Rilkes Sicht und Deutung des Todes 944

Frank Baron: Die Entstehung des Faust-Mythos im 16. Jahrhundert 962

Christine Glaßner: Zur handschriftlichen Überlieferung der Visiones Georgii 967

András F. Balogh: Schlacht der Stereotype in der Vngrischen

Schlacht des Jacob Vogel 975

Ilona Feld-Knapp Cathedra Magistrorum – Lehrerforschung.

Lehrer-Denken und Lehrer-Wissen 982

Géza Horváth: Elmar Tophoven, der Begründer des Europäischen

Übersetzer-Kollegiums 997

Anita Czeglédy: „Schutzmarke: der Steg.”

Interkulturalitätin Márton Kalász' Lyrik 1006

Studia Slavica 1021

Katalin Kroó: Slawistik in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1023

Urs Heftrich: Lew Tolstoi und Anton Tschechow: Zum Doppeljubiläum 2010 1025

Bettina Kaibach: Raum für Nostalgie: Steppe und Prärie in Anton Čechovs Step'

und Willa Cathers My Ántonia 1032

Wolf Schmid: Eventfulness and Context 1052

Studia Classica 1065

Tamás Mészáros: Klassische Philologie in der Veranstaltungsreihe

des Lustrum Saeculare Collegii 1067

Mike Edwards: The Application of Criticism to Textual Criticism 1069

Herwig Maehler: Pindar und die Tyrannen 1076

P. J. Rhodes: The Erxadieis inscription 1084

Artes 1093

Teleki Pál, a Collegium kurátora (1920–1941) 1095

Epikus és komikus collegiumi enumeráció 1935-ből – Közreadja: Takács László 1100

Farkas Zsuzsa: Fotótörténeti adalékok az Eötvös Collegium archív fotóiról 1119

Sütle Ágnes Katalin: Az Eötvös Collegium épülete 1137

Havas László: Hadrianus mint Pseudo-Alexandros? 1146

Sántháné Gedeon Mária: Kultúraközi kommunikáció: magyarságkép az angol mint lingua franca tükrében	1156
Csuday Csaba: Az irodalom: „negatívan élni”	1161
Szlukovényi Katalin: Kollégisták, költők, korszakok: szépirodalmi hagyományok az Eötvös Collegiumban	1165
<i>Membra et alumni</i>	1179
<i>Pro patria defuncti</i>	1211
Tartalomjegyzék	1215
Appendix – Mellékletek jegyzéke	1221

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a *TypoKlubba*, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.tygotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti.

Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható:

www.interkonyv.hu

Észrevételeiket a velemeney@tygotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja az Eötvös Collegium és a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: dr. Horváth László – Votisky Zsuzsa

Tördelte: Vidumánszki László

A borítót tervezte: Tóth Norbert

Terjedelem: 85,6 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: Séd Nyomda, Szekszárd

Felelős vezető: Katona Szilvia